ډاکټر عبدالرحمن زماني

له ايرو څخه سپرغۍ

افغانستان ته پر اماني دورې د مشهور کتاب د ليکونکې د سفر يوه خاطره

د «فاير اين افغانستان » يا «اور په افغانستان کې » د مشهور کتاب ليکونکې «ريا تالي ستيوارت» د غازي امان الله خان د تاريخ د څيړنې په ترڅ کې افغانستان ته د ۱۹۲۷ کال د سفر يوه خاطره په لاندې ډول ليکي:

د امريکې په کتابخانو کې امان الله خان دومره لږه پيژندل شوې څيره وه، چې د هغه په هکله د يوې ډراماتيکې د سيسې د غټو غټو ټکو نه پرته په بل څه نه پوهيدم. زه له الوتکې ښکته کيدو سره سم پوه شوم چې د امان الله خان د کيسې د پاتې برخې تر لاسه کول څه آسانه کار نه دئ. کله چې افغانانو واوريدل چې زه څه ليکل غواړم، نو په ځير به يې راته کتل او ويل چې «ښه، نو خدای دې وکړي چې واقعيتونه بيان کړې ». ډيرو کسانو وويل چې زه پوهيږم چې واقعيتونه - په هر حال، ددوې واقعيتونه– هيڅ کله ويل شوي نه دي. په لاره کې يوه ځوان سړي، چې زه يې له يوه کبرجن پوليس وژغورلم، وويل« کله چې مې واوريدل چې بلاخره يو کس غواړي د امان الله خان په هکله څه وليکي، ته به تصور ونکړې چې زما زړه څومره ټوپونه ووهل ».

دا د جشن وخت ؤ، د هغې خپلواکۍ د لمانځلو ورځې چې امان الله خان د افغانستان د پاره گټلې وه. سره له دې ما د امان الله خان نوم نه اوريدلو. ما د آتشبازۍ ننداره وکړه، او ددې ننداري په وروستۍ چاودنه کې يو کوچنې بيرغ په هوا کې وليدل شو چې د پراشوت په ذريعه له هوا څخه کرار کرار ښکته کيدو. په ځينو بيرغونو کې د ظاهرشاه عکسونه ليدل کيدل او په ځينو کې د هغه د پلار نادرشاه، چې ښکلې مقبره يې له ورايه ځليدله، او هغه پاراشوتونه چې خلکو ورته په چک چکو سره احساسات ښودل، د پښتونستان د بيرغ علامه، چې لمر د راختلو په حال کې ليدل کيده، معلوميدل. پښتونستان هغه سيمه ده چې بريتانويانو ورته آزاده سيمه ويله او افغانانو به تل ويل چې د دوې سيمه ده. خو په يوه بيرغ کې هم د امان الله خان عکس ونه ليدل شو . ما سوچ وکړ چې که د امان الله خان د عکس لرونکې بيرغ ناڅاپه په هوا کې څرگند شوې واى، د خلکو عکس العمل به څه واى.

د امان الله خان نوم تقريباً په بشپړه توگه د افغانستان د تاريخ د کتابونو څخه له منځه وړل شوې ؤ، خو په يوه خاوره کې چې هلته په لسو تنو کې يوازې يو تن سواد ولري، دې کار دومره فرق نه کاوه ، په بازارونو کې د خلکو پر ژبو، د هغو قبايلي خلکو پر ژبو ، چې د جشن سيل ته راغلي وو، امان الله خان هغومره ژوندې ؤ، لکه څومره چې نورې افغاني تاريخي څيرې ژوندۍ وې. يوې بيسوادې ښځې ماته وويل چې «امان الله خان زمونږ بهترين پاچا ؤ ». که څه هم د بازار په ډيرو غرفو کې به د ظاهرشاه خورا لوې عکس ځوړند ؤ، خو ډيرو به د امان الله خان رسم شوي وړوکي عکسونه هم ځړول.

زه په جلال آباد کې څو وارې د ده قبر ته لاړم، هغه د خپل پلار تر څنگ ښخ دئ ... هر ځلې چې ما له قبر څخه ليدنه کوله، يو تازه

گل به مې د امان الله خان او بل به مې د امیر حبیب الله خان پر قبر باندې لیدل، عنایت الله خان به لا د پامه غورځیده. زه یو ځلې په سپیده چاو کې لاړم، خلک په هغه ځای کې په دعا کولو بوخت وو، او ما ته یې اشاره وکړه چې بوټان وباسم. دا د هغو قبایلو خلک وو چې امان الله خان یې له تخته غورځولې و.

د امان الله خان د پېښو په هکله ټولو افغانانو یوه نظریه درلوده، هغه دا چې انګریزانو په لوې لاس دسیسه جوړه کړه چې د هغه له شره ځخه ځان خلاص کړي.

کله چې زه لندن ته د هندی دفتر کتابخانی ته لاړم چې دهغه وختونو اسناد مطالعه کړم، ما تمه درلوده چې هغه لیک به ووینم چې: «راځئ چې د امان الله خان له شره ځخه ځان خلاص کړو».

خو ما په داسې آسانۍ سره هیڅ شی تر لاسه نکړل. د آرشیف نفر راته خبر داری راکړ چې« دجاسوسۍ او هر هغه شی په باره کی چې شخص یا هیواد ته تاوان ور سوی»، هیڅ سند هم د محرمیت ځخه آزاد شوي نه دئ. په حقیقت کی ما د جاسوسانو ډیر رپوټونه پیدا کړل، د جاسوسۍ د طریقو په هکله مې ډیرې پټې کتنې او ډیر داسې اسناد هم پیدا کړل کوم چې « د رارسیدلو معلوماتو له مخې» په زړه پورې جملې پیل شوي وو. تر کوم ځایه چې د زیان رسوونکو اسنادو په مخنیوي پورې اړه لري، نو دا یو ازې په انګریزانو پورې مربوط وو، نه په نورو ملتونو پورې.

کومه کیسه چې ما ته ځرګنده شوه، له هغې کیسې ځخه زیا ته غولوونکې او ماهرانه وه، چې ما یې توقع درلوده. ما ولیدل چې بریتانویانو څرنګه امان الله خان، پرته له دې چې پوه شي، له منځه وړلې شو. او وروسته، کله چې په ویتنام کې د امریکې د لاس وهنې په هکله د پنتاګون اسناد بر ملا شول، د ویتنام د جمهور رئیس «انګو دن دیم» سره مې د موضوع مشابهتونه ولیدل.

کله چې ما د خپلې ځیړنې په هکله له یوه پوه افغان سره بحث وکړ، هغه فکر نه کوو چې ما د موضوع ټول اړخونه راخیستي وي. هغه مسلمه ګڼله چې هیڅ یو ملت به د خپلې ډیرې بې اعتبارۍ لمنه دومره زیاته اوچته نکړي. زما د موادو د اساسي شیانو د لټون نه وروسته هغه د پېښو مختلفه ترجمه لیدله. د انګریزانو په پیشګویي کې د امان الله خان د تلواره ډک اصلاحات د هغه د نسکورولو معنی ورکوله، هغه داسې شواهد لیدل چې انګریزانو د امان الله خان د دغه نسکورولو دسیسې جوړولی. او دا هغه نتیجه ګیري وه چې د روسانو د استخباراتو اداري هم لا پخوا د هغو اسنادو له مخې کړې وه، کوم چې دوې په پټه تر لاسه کړې وو. په ۱۹۳۰ کال کې په کابل کې د روسانو د مشر جاسوس جورج آقابکوف چاپ شوي خاطرات هغه مشخص اسناد ذکر کړي کوم چې ما وپیژندل، سره له دې چې دا اسناد تر ۱۹۲۸ کال پورې لوستلو ته تیار نه وو.

پر دې برسیره زما افغاني دوستانو وویل، د کومو افغانانو نومونه چې ما په دسیسه کې یاد کړي دي، یو تن یې هم پرته له دې چې په بهر کې طرحه شوي وي، د داسې پروژې د لارښوونې قابلیت نه درلود.

(پای)

سرچینه

Rhea Talley Steward: Fire in Afghanistan 1914-1929 (2nd Edition). ISBN-13: 978-0595093199

ISBN-10: 0595093191 (Pages 581-582).